

Episode vóór de Tweede Wereldoorlog

Veel problemen

Na de Olympische Spelen van Amsterdam kreeg de wedstrijdssport meer aandacht. De bevordering van atletiek voor de massa, het stokpaardje van voorzitter Scharroo, kwam op de tweede plaats.

De jaren na 1928 waren niet gemakkelijk voor de KNAU. Dat had te maken met de vele mutaties in de top, de financiële problemen, de crisisjaren, de ingrijpende reorganisatie en de conflicten met regionale bonden en districten. In de crisisjaren had het Uniebestuur de grootste moeite de zaak financieel rond te krijgen. De helft van de Nederlandse beroepsbevolking zat zonder werk. Werkloze atleten gingen overdag naar het sportveld om de tijd te doden. Voor de meesten van hen was vanwege de reiskosten deelnemen aan wedstrijden niet meer mogelijk. Soms werd met de pet rondgegaan, zodat werkloze leden aan wedstrijden konden deelnemen. Enkele clubs verlaagden voor hun werkloze leden de contributie. Het ledental liep van 4195 in 1932 terug naar 2688 in 1940.

de financiële middelen om Nederlandse atleten in het buitenland te laten starten.

Dick de Vries volgde in 1929 Scharroo op als voorzitter. Hij had vijftien jaar eerder onder NAU-voorzitter Hartmann reeds als secretaris gefungeerd. De Vries heeft maar korte tijd het Uniebestuur geleid. In 1930 legden het dagelijks bestuur en enkele andere bestuursleden hun functies neer. In dat jaar kwam de voorzittershamer in handen van de Hagenaar Jaap Moorman. Hij was bestuurslid van de voetbalbond en uitgever van de *Sportkroniek*. Moorman wist meesterlijk de stroom van 'welsprekendheid tijdens vergaderingen' in te dammen en snel te vergaderen. Het bleef echter rommelen in de Unie. Er was zelfs sprake van een hetze tegen het bestuur. De sportpers schreef vele kolommen over de gebeurtenissen bij de KNAU. Fnuikend was het anonieme geschrijf in *De Sport*, het officiële orgaan van de bond. Het kwam niet als een verrassing dat eind 1932 Moorman en de meeste andere bestuursleden hun mandaat ter beschikking stelden.

De zoveelste crisis was een feit. De jaarvergadering van 1933 vergde twee zondagen, omdat een conflict weer leidde tot bestuurswisselingen.

Het voorzitterschap ging over naar de Groninger Johan Fré de Jager, een referendaris van de provincie. Hij was voorzitter van Be Quick, een in die jaren toonaangevende voetbalvereniging.

Verder bekleedde hij het voorzitterschap van de Noordelijke Athletiek Bond. In 1934 stapten

opnieuw bestuursleden op. In dat jaar werd Ad Strengholt Unievoorzitter. Zijn komst betekende een ommekeer, al moesten ook onder zijn leiding veel problemen worden overwonnen.

Pro Patria maakte bij het veertigjarig bestaan in 1935 een genereus gebaar. P.P. nodigde enkele honderden werkloze jongeren uit voor een gezamenlijke warme maaltijd in de Nenijs-toonstellingshallen.

Door gebrek aan financiën was het voor de KNAU niet meer mogelijk atleten aan wedstrijden buiten Nederland te laten deelnemen. Als alternatief werden in 1929 twee aparte verenigingen opgericht. Dat waren de ENDAT (Eerste Nederlandsche Dames Athletiek Toerclub) voor vrouwen en de Snelvoeters voor mannen. Zij zorgden voor

Op weg naar Hamburg in 1932: staande v.l.n.r. Ad Strengholt, Jan Zeegers, Tollien Schuurman, trainer van de Putte, de legendarische vlieger Evert van Dijk en Chris Berger

Van reeksen moties was geen sprake meer

De in 1901 geboren Aalderik Jan Georg (Adje) Strengholt was in zijn jonge jaren snelwandelaar bij GVAV Rapiditas in Groningen. Altijd ondernemend en bereid met een krantenwijk een paar stuivers extra te verdienen. Hij was al op jonge leeftijd nauw betrokken bij de oprichting van de Noordelijke Athletiek Bond. In Zuid-Holland ontwikkelde hij later soortgelijke activiteiten. Eerst bij Vlug & Lenig in Den Haag, daarna bij de Zuid-Hollandsche Athletiek Bond. Na zijn verhuizing naar Amsterdam werd hij voorzitter van AV '23, gevolgd door het voorzitterschap van de Amsterdamsche Athletiek Bond. In 1929 volgde zijn benoeming tot vice-voorzitter van de KNAU. Met zijn benoeming tot Unievoorzitter in 1934 kreeg zijn bestuurlijke carrière een prachtig sluitstuk. Begin 1940 trad hij af en trok zich uit de atletiek terug. Strengholt was toen pas 43 jaar! Vanaf de dag dat Ad Strengholt de leiding kreeg, was hij de 'grote baas'. De vaak niet te ontwarren debatten bleven achterwege. Van reeksen moties was geen sprake meer. De goed gebekte Groninger huldigde het principe: *'Als ik praat, kan een ander niet praten.'* Maatschappelijk ging het hem ook voor de wind. Hij bracht het in twintig jaar tot hoofdredacteur van het populaire weekblad *De Revue der Sporten*. In 1928 werd hij eigenaar van het blad. In 1934 kocht hij het concurrerende sportblad *Sport in Beeld*. Strengholt groeide uit tot een van de grootste uitgeverij in Nederland. Hij had ook grote zakelijke belangen elders in de wereld. Toen ik (Bart Kappenburg) hem in 1964 op zijn landgoed 'De Holthoeve' in Blaricum interviewde, was hij een gefortuneerd man in ruste. Hij had zich, om zijn eigen woorden te gebruiken: *'teruggetrokken in een nis van het atletiekmausoleum'*. Drieëntwintig (!) jaar na zijn terugtreden verscheen hij in Krasnapolsky nog eenmaal voor het forum van de KNAU. Met een magistrale speech redde hij de penibele situatie die in 1963 was ontstaan over de opvolging van Adriaan Paulen als voorzitter van de KNAU. Daarna trok hij zich voorgoed terug.

Ad Strengholt, van krantenjongen tot KNAU-voorzitter

Pim Mulier uitte zich in bloemrijke woorden complimenteuzus over Strengholt:

'Gij rijdt dit paardje keurig van een hoge bok, ge geeft elck wat wils, ge weert schunnig geschimp, onnodig jeugdig schriftgeschnijf, querulantig gekanker, verkeerde stromingen, persoonlijke Streberei, het gevecht om elbowroom.'

Andere kwalificaties van Strengholt, afkomstig van invloedrijke KNAU'ers:

'In zijn jeugdige overmoed dreef hij er wel eens dingen door, die door de radheid van z'n tongvoor velen maar half te volgen waren, meneer Strengholt was tegenover de dames altijd allercharmantst, een energieke voorzitter, die ook vrienden maakte onder de atleten en zich voor hen interesseerde.'

In 1929 was Nico Baars Steinemann nationaal recordhouder op de 4000 en 5000 meter. Steinemann was de naam van zijn Zwitserse vrouw. Hij

was in 1929 op 32-jarige leeftijd met atletiek begonnen. De kleine Rotterdammer was de rivaal van Jan Zeegers. Bij landenwedstrijden wees de bond beide lopers steeds aan voor de 5000 of 10.000 meter. Op 12 juni 1932 werden in het Olympisch Stadion in Amsterdam selectiewedstrijden gehouden op de 10 kilometer voor de Spelen van Los Angeles. Vijftien lopers, onder wie Baars Steinemann, Zeegers en een aantal bekende buitenlandse lopers gingen van start. Het was die dag zeer warm. Het tempo lag direct al hoog. Na 3000 meter ging een Duitser op kop, gevolgd door Baars Steinemann. Het ging zo hard dat de tussentijd van Baars Steinemann zelfs onder het Nederlands record op de 4000 meter lag. De 5000 meter legde Baars Steinemann opnieuw sneller af dan het bestaande record. Na zo'n 6000 meter begon Baars zich vreemd te gedragen. Af en toe wankelde hij, maar hij wist zich steeds weer te herstellen. Dan weer zakte plotse-ling zijn tempo en als een dronkeman waggelde hij over de sintels. Na ongeveer 7000 meter viel Baars Steinemann als een blok neer. Lig-gend bleef hij nog loopbewegingen maken. In het ziekenhuis stelde de doktoren een acute nierversgiftiging

vast. Drie dagen later overleed Baars Steinemann. De zware inspanning en het warme weer waren hem noodlottig geworden. Slechts zes lopers haalden de finish. Jan Zeegers was na vier kilometer uitgestapt. Het is onbegrijpelijk dat officials Baars Steinemann niet eerder van de baan hebben gehaald. Mogelijk had hij het dan overleefd. Bij zijn begrafenis was voor de laatste maal het vaandel van Pro Patria aanwezig. Het raakte later zoek. Zijn vrouw keerde voorgoed terug naar Zwitserland.

Tollien Schuurman: een heel grote

Tollien Schuurman werd geboren op 20 januari 1913 in Zorgvlied, maar groeide op in het Friese dorpje Rottevalle. Haar vader was daar hoofd van de lagere school. Tollien Schuurman was een sterke meid en bovendien snel. Zo snel, dat zij al gauw lid werd van de gymnastiekvereniging UDI uit Drachten. In de wintermaanden werd geturnd en in de zomermaanden atletiek beoefend. Sensationeel waren de 12,0 seconden die zij in 1930 als zeventienjarige op de 100 meter liep. Twee jaar later verbeterde zij zich tot 11,9. In beide gevallen een wereldrecord. Niet erkend werd haar wereldrecordprestatie van 11,2 op de 100 yards uit 1931. De vrouwenbond, Fédération Sportive

Twee wereldrecords voor Tollien Schuurman

4 x 100 meter vijfde bij de Spelen van Los Angeles in 1932 - v.l.n.r. Jo Dalmolen, Cor Aalten, Bep du Mee, Tollien Schuurman

Féminime Internationale (FSFI) die naast de IAAF als aparte bond opereerde, erkende alleen wereldrecords op meterafstanden. Tollien Schuurman werd zevenmaal Nederlands kampioene, vier keer op de 100 en driemaal op de 200 meter. Bij de Vrouwen Wereld Spelen van 1930 in Praag behaalde Tollien Schuurman tweede plaatsen op de 100 en 200 meter in 12,6 en 25,8. Zij was de voorloopster van Fanny Blankers-Koen op de sprintnummers en kreeg als bijnaam 'de vrouwelijke Berger'. De atletiekbaan in Drachten kreeg in 1998 haar naam.

Scheepsdek als trainingslokatie

Evenals in 1928 was de Nederlandse overheid niet bereid, subsidie-aanvragen te honoreren voor de Olympische Spelen van 1932 in Los Angeles. Hoewel voetbal in dat jaar niet in het programma was opgenomen,

maakte de KNVB een genereus gebaar door een bedrag van 10.000 gulden beschikbaar te stellen. Andere nationale sportbonden volgden dit voorbeeld. Grote ondernemingen en bemiddelde particulieren droegen ook bij. Het leverde tickets op voor Tollien Schuurman, Lien Gisolf, Chris Berger en Wim Peters. Nadat door acties nog meer geld was bijeengebracht, kon de ploeg worden uitgebreid met Cor Aalten, Jo Dalmolen, Bep du Mee en reserve Mien Klaver voor de 4 x 100 meter. Zij hadden een prentbriefkaart van het kwartet laten maken en verkochten er 24.000 voor een kwartje per stuk. Verder werden op initiatief van oud-atleet Jan Grijseels voetbalwedstrijden voor veteranen gehouden. Dit leverde nog eens 4500 gulden op. Ook op andere manieren werd geld ingezameld. Op 2 juli vertrok het gezelschap met het s.s.Statendam van de Holland Amerika Lijn van Rotterdam naar

New York. De reis duurde tien dagen. De afstand van 4500 kilometer van New York naar Los Angeles ging per trein. Dit nam een week in beslag! Het verblijf in Los Angeles duurde een maand. De terugreis vanaf New York met het s.s. Rotterdam liep anders dan verwacht. Ter hoogte van Frankrijk brak een staking uit onder de bemanning. De reis werd noodgedwongen vanaf Boulogne-sur-Mer vervolgd per trein die op 4 september in Rotterdam aankwam. De ploeg was meer dan twee maanden van huis was geweest.

Op de heenreis traiden de atleten aan dek van de Statendam, maar dat had weinig om het lijf. Bijna iedereen had last van zeeziekte.

Nog nooit was zo'n sterke ploeg atleten afgevaardigd: drie wereldrecordhouders en een Europese recordhouder. Dat de ploeg niet verder kwam dan twee vierde en een vijfde plaats was een grote teleurstelling. De atleten weten dit aan blessures, de vermoeiende zeereis, het tijdsverschil en de hoge temperaturen. Over haar optreden in Los Angeles zei Tollien Schuurman:

'Ik heb gewoon gefaald. Op de 100 meter was ik de favoriet. Ik startte echter vals en moest tijdens de tweede start voorzichtig zijn. Ondanks de tegenvallende prestatie was het hele evenement voor mij een schitterende ervaring.'

Opvallend was dat in Los Angeles de sintelbaan van het Coliseum vervangen was door een baan van geperste turf en dat niet één Nederlandse sportjournalist getuige was van deze tiende Olympische Spelen.

De Nederlandse kampioenschappen werden gehouden op het moment dat de olympische ploeg nog op de thuisreis was. Bets ter Horst won de 100 meter. De Enschedese atlete die volgens velen in de estafetteploeg van Los Angeles had moeten worden opgenomen, weigerde de kampioensmedaille in ontvangst te nemen. Zij verklaarde nooit te hebben kunnen winnen als Tollien Schuurman zou hebben deelgenomen. Die was in haar ogen degene die de titel verdiende.

Eendracht ver te zoeken

Het sterke teruglopen van het ledental was niet alleen het gevolg van de crisisjaren. De verstrekkende reorganisatie van 1934 was daaraan ook debet. Vóór dat jaar waren allerlei plaatselijke, provinciale en regionale bonden op hun manier met atletiek bezig. De belangen van de ene bond strookten niet altijd met die van de andere. Eendracht was ver te zoeken. Decentralisatie en vele vormen van lidmaatschap hadden een ongezonde toestand geschapen.

Unievoorzitter Johan Fré de Jager kwam met plannen de autonomie van al die bonden af te schaffen. Hij was voorstander van uitsluitend specifieke atletiekclubs. De voetbal-, korfbal- en gymnastiekclubs moesten volgens hem als lid verdwijnen.

Atletiek was volgens hem een allemanszaak geworden en daaraan moest een einde komen. De Jager:

'Bonden, die andere takken van sport als hun terrein hebben gekozen, organiseren gewoon atletiekkampioenschappen. Hoe zouden men het vinden, als de KNAU zou overgaan tot het organiseren van voetbalkampioenschappen!'

Het nieuwe reorganisatieplan werd na hevig verzet aanvaard. In plaats van al die bonden en bondjes kwam één centrale leiding met daaronder elf districten: Groningen/Drente, Friesland, Oost, Twente, Utrecht, Amsterdam, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Het werden uiteindelijk negen districten. Amsterdam sloot zich aan bij Noord-Holland. De kleine districten Noord-Brabant en Limburg besloten noodgedwongen tot een fusie, daar in die provincies de sportbeoefening bijna geheel in handen was van rooms-katholieke bonden.

Gestopt werd met het uitzichtloze werk om leden bij andere takken van sport weg te halen. Veel clubs haakten af. De directe afvaardiging van de clubs naar de jaarlijkse algemene vergadering verdween eveneens. Districtsafgevaardigden

kwamen hiervoor in de plaats. Er kwam een Nationale Technische Commissie (NTC), met de atletiekautoriteit Gerard Burger weer als voorzitter. De algemene vergadering breidde men uit met een op een andere dag te houden jaarlijkse vergadering van de NTC, waar voortaan het technisch beleid werd voorgelegd, verdedigd en verantwoord.

De reorganisatie verliep uiterst moeizaam. De opgeheven bonden regelden vroeger alles zelf. Nu moesten de districten voor veel zaken toestemming vragen aan het Uniebestuur. Grote problemen waren het gevolg. De hoge contributie was voor de Twentsche Athletiek Bond (TAB) reden zich af te scheiden. De TAB kwam op zijn besluit terug, nadat door de Unie enkele concessies waren gedaan. Later ging de TAB toch weer buiten KNAU-verband opereren door een twistpunt over het verlenen van subsidies. Ook Utrecht lag in het begin dwars. Hetzelfde gold voor de districten Zeeland en Zuid. In Friesland en Groningen ontstonden ook regionale atletiekbonden buiten KNAU-verband, maar dat mocht geen naam hebben. Vooral in Friesland was de Unie erg actief. Dat gold met name voor Drachten en Huizum. Verantwoordelijk hiervoor was Jan de Jong, ooit KNAU-bestuurder en voorzitter van de gymnastiekvereniging Quick uit Huizum. Later is hij lange tijd voorzitter geweest van het Koninklijk Nederlands Gymnastiek Verbond (KNGV). Hij trainde ook Annie Zondervan die van 1929 tot en met 1933 recordhoudster was op de 80 meter horden. Zij trouwde met haar trainer. Hun twee dochters, Hilde en Attie, waren verdienstelijke atletes.

Zeegers stuurde bloemen terug

De op 28 maart 1902 in Amsterdam geboren Jan Zeegers was vele jaren de sterkste loper in Nederland van de 1500 tot en met de 10.000 meter. Zeegers was geen gemakkelijk mens. Door zijn egocentrische houding achtte hij zich voortdurend te kort gedaan. Het kwam hem enige malen op een schorsing te staan. Nadat hij al tien nationale titels op

Jan Zeegers
een van de heel
groten

zijn naam had gebracht, werd hij voor een jaar verbannen wegens 'zeer onwelgevoeglijk optreden'. Hij had tijdens een interlandwedstrijd tegen België de juryleden uitgemaakt voor 'smeerlappen'. Zeegers was boos, omdat de jury zijn tijd niet had opgenomen. Hij zou daardoor een nationaal record zijn misgelopen. Achteraf gezien niet zo'n ramp, want hij verbeterde in zijn lange loopbaan (van 1921 tot 1939) 38 maal een Nederlands record en behaalde in die tijd 44 nationale titels. Uniek bij de mannen.

Zeegers werd niet gekozen voor de Olympische Spelen van 1932 in Los Angeles. Hij vond dit niet terecht en wilde voor eigen rekening deelnemen. Het NOC weigerde hem echter in te schrijven, omdat hij niet aan de limieten had voldaan. Zeegers ging op eigen kosten naar Los Angeles. Daar mocht hij echter niet starten.

In 1926 kreeg Jan Zeegers ruzie met de latere KNAU-voorzitter Streng-holt, met wie hij al jaren een haat-liefde verhouding had. Het ging om een futilliteit. Zeegers gaf Streng-holt een draai om de oren.

Zeegers schreef daarover in zijn boek *Sport greep me*:

'Ik heb me toen even tot hem "ge-wend", waarbij bleek dat hij met

de mond en pen veel vaardiger en strijdlustiger was dan met z'n vuisten. Ik heb hem met "door-slaggevende argumenten" ervan overtuigd, dat ik niet alles van hem wilde blijven slikken en dat wie niet horen wilde maar moest voelen.'

Streng-holt verweerde zich met een aktetas, maar dat had weinig effect. De bond schorste Zeegers voor drie jaar. Later werd die straf omgezet in een schorsing van een jaar. Het bleef niet bij dit conflict.

In een ingezonden stuk in *De Driehoek*, het clubblad van AV'23 uit Amsterdam, had Streng-holt Jan Zeegers publiekelijk doodverklaard. Streng-holt voegde hieraan toe: 'Jan Zeegers bestaat niet meer voor mij. Niet meer voor heel AV'23 en... naar ik vertrouw ook niet voor talloze anderen in de NAU. En zo zijn vereniging AVAC het met hem eens is, geldt dat eveneens voor deze club.' Zeegers reageerde in *De Sport*, het bondsblad van de NAU, met het plaatsen van zijn overlijdens-annonce en het houden van een grafrede. Hij liet verder weten dat rouw-beklag kon worden ingediend tot een half uur vóór de eerst-volgende wedstrijd.

Jaren later wilde het KNAU-bestuur het huwelijk van Jan Zeegers opluisteren met een fraai bloemstuk. Zeegers kon dit niet waarderen. Hij stuurde de bloemen terug. De vete tussen Streng-holt en Zeegers kende toch een 'happy end'. Na meer dan veertig jaar reikten de twee kemphanen elkaar de hand.

Voor de atletiek in Nederland is Zeegers van groot belang geweest. Adriaan Paulen dacht daar anders over. Hij schreef in 1930 over hem: 'Zeegers is een atleet zonder aanleg, hij zal nooit beter worden'. Na die uitspraak verbeterde Zeegers nog achttien Nederlandse records en veroverde hij zeventien nationale titels. In datzelfde jaar schreef een journalist dat Zeegers op zijn laatste spikes liep. Acht jaar later werd Zeegers op 36-jarige leeftijd nogmaals kampioen van Nederland op de 5000 meter. De journalist kreeg de afgesleten spikes thuis gestuurd. In zijn boek *Sport greep mij* zegt Zeegers dat hij de twijfelachtige eer heeft genoten vaak het middelpunt te zijn geweest van ruzies. Als wij zijn tijdgenoten mogen geloven, is dat een bescheiden weergave van de realiteit...

Paulen bleef ageren

Chris Berger beleefde zijn grootste succes in 1934. Hij werd in dat jaar in het Mussolini Stadion in Turijn Europees kampioen op de 100 en de 200 meter in 10,6 en 21,5. Aanvankelijk was Berger op de 100 meter door de jury als tweede geplaatst, ééntiende seconde achter de Duitser Erich Borchmeyer. Adriaan Paulen was als assistent-teamleider op de motorfiets naar Turijn gereisd en onopvallend aanwezig. Totdat de uitslag van de finale 100 meter werd bekend gemaakt. Paulen pakte het leiders-insigne van chef d'équipe Hil van der Mey, klom over het twee meter hoge, door Carabinieri bewaakte hek, scheurde daarbij zijn broek en stevende luid roepend en gebarend op de finish af om een officieel protest in te dienen. Paulen was niet te stoppen. Hij bleef ageren. De Italiaan is gevoelig voor temperament en theater. Eerst kwam één, daarna twee en vervolgens meer

Italianen in de ban van de boze Paulen. Het Italiaanse publiek begon te sissen en te fluiten en 'Berger, Berger' te scanderen. Uit filmbeelden bleek het gelijk van Paulen. Berger had hierop wel een etmaal moeten wachten, doordat de film in Milaan moest worden ontwikkeld.

Wim Peters werd ook Europees kampioen. Zijn hinkstapsprong van 14,89 meter was goed voor goud. Chris Berger veroverde nog een bronzen medaille door met Tjeerd Boersma, Bob Jansen en Tinus Osendarp de 4 x 100 meter af te leggen in 41,6. Individueel had Nederland de sterkste sprinters, maar door slecht wisselen bleef de eerste plaats buiten bereik. De medaille betekende opnieuw brons voor de jeugdige Tinus Osendarp. Hij was eerder derde geworden op de 200 meter in 21,9. Op de 100 meter eindigde Osendarp op de vijfde plaats in 10,9. Het was het begin van grote sportieve successen. Wim Kaan kwam op de 110 meter horden als vierde over de eindstreep in 15,0. In het officieuze landenklassement bezette Nederland de derde plaats achter Duitsland en Finland.

Chris Bergers eeuwige record

De op 27 april 1911 in Amsterdam geboren Chris Berger kwam uit het voetbal, zoals veel atleten in die tijd. Hij speelde rechtsbuiten in het eerste elftal van het Amsterdamse DWS. In 1928 won hij bij de Nederlandse kampioenschappen voor voetballers de 100 meter. Hij besloot van sport te wisselen en werd lid van het hoofdstedelijke AVAC. Later stapte hij via 'Haarlem' over naar AV '23 in Amsterdam om uiteindelijk lid te worden van het Amsterdamse AAC. Op zijn zeventiende liep Berger 11,6 op de 100 meter. In 1930 won hij bij de Open Engelse Kampioenschappen de 100 yards in 9,9! In dat jaar liep hij in Amsterdam de 200 meter in een sensationele 21,1. De tijdwaarnemers konden hun ogen niet geloven. Berger werd op de 100 en 200 meter acht keer Nederlands kampioen. Hij verbeterde vijfmaal een nationaal record. Zijn wereldrecord van 10,3 uit 1934 dat hij deelde met zes andere sprinters, hield stand tot

Jesse Owens in 1936 tot 10,2 kwam. Als Nederlands record is Bergers 10,3 een eeuwig leven beschoren. Dat geldt eveneens voor Rob Heemskerk die 31 jaar later tot dezelfde tijd kwam. Vanaf 1977 komen voor Nederlandse sprintrecords uitsluitend elektronisch opgenomen tijden in aanmerking. De handgeklokte 10,3 zal daarom nooit meer worden verbeterd.

Meer dan eens versloeg Berger de beste Amerikaanse en Duitse topsprinters. Hij weerlegde daarmee de vele chauvinistische publicaties in Duitse kranten dat hun sprinters met hun tijden in Europa onverslaanbaar waren. De supertijden werden echter nooit buiten Duitsland gelopen. In Nederland en andere landen sprak men dan ook van 'Duitse tijden'.

Chris Berger heeft na zijn twee gouden medailles van Turijn nog enige tijd het wielrennen beoefend. Dit bleek geen succes. Hij keerde terug naar de atletiek, maar kon zijn topniveau uit 1934 nooit meer bereiken.

Chris Berger werd in 1945 hoofdopzichter van het Olympisch Stadion. In 1956 introduceerde hij zijn dochter Ellis als lady speaker van het stadion. Dat bleek voor haar het begin van een succesvolle carrière in de Hilversumse radio- en tv-wereld.

Wim Peters: hinkstapper

De op 15 juli 1903 in Meppel geboren Wim Peters beschouwde zijn eerste optreden als hinkstapspringer in 1923 als een grap. Het werd meteen een officieus Nederlands record. Peters was tot en met 1942 (!) de grote man in Nederland op dit nummer. Zeven keer is zijn naam bijgeschreven op de nationale recordlijst. In die periode werd hij zestienmaal Nederlands kampioen (alsmede twee op polshoog). De drie jaar zonder titels waren het gevolg van blessures. Bij de Nederlandse kampioenschappen van 1948 in Eindhoven werd hij als 45-jarige nog tweede met 13,62 meter. In 1927 bleef Peters met 15,48 meter slechts vier centimeter verwijderd van het wereldrecord van de Australiër Anthony Winter. Het was wel een evenaring van het Europees

record van de Fin Vilho Tuulos. Liefst zesmaal werd Wim Peters eerste bij de internationaal hoog gewaardeerde AAA-kampioenschappen in Engeland. Hoewel hij tot de beste hinkstapspringers van de wereld behoorde, lukte het hem niet, medailles te behalen bij de Olympische Spelen van 1924, 1928 en 1932. De Zwolse atletiekbaan kreeg in 1996 zijn naam.

Hinkstapspringen is nooit populair geweest in Nederland. Velen vonden het een nummer voor mislukte verspringers. Soms ging zelfs het NK wegens te weinig deelnemers niet door.

Wim Peters kwam daarom geregeld uit op wedstrijden in het buitenland. Bij een hinkstapwedstrijd in Terborg bleek de zandbak te kort. Peters sprong eroverheen. Het landen buiten de bak werd als ongeldig aangemerkt.

Joodse atleten

In het voorjaar van 1933 kreeg de regionale Noordelijke Atletiek Bond een uitnodiging deel te nemen aan wedstrijden in het Duitse Wilhelmshafen. De Duitse atletiekbond stelde hierbij als voorwaarde dat geen joden in de ploeg mochten worden opgenomen. De Noordelijke bond wees de uitnodiging af. KNAU-voorzitter Strengholt vertoefde in 1934 als leider van een aantal atleten in Dresden. Op de tribune kreeg hij een ereplaats naast de minister van Sportzaken Von Tschammer und Osten. Strengholt kon als voorzitter van de Nederlandse Sport Pers zijn journalistieke gevoelens niet onderdrukken.

'Men verneemt', aldus Strengholt, 'dat de joodsche atleet in uw land een paria is, dat de Duitsche jood uit de club geweerd wordt en dat joden op trainingen worden buitengesloten.' Von Tschammer und Osten antwoordde: *'Dat is niet waar. Er bestaat geen bepaling, die sportclubs voorschrijft joodsche leden uit te sluiten. Misschien, dat eenige clubs uit eigen beweging joden uitsluiten.'*

De Nazi-Spelen van 1936

Om voortaan financieel gesappel en bedelpartijen te vermijden, organiseerde het NOC vanaf 1933 in het Olympisch Stadion jaarlijks een 'Olympische Dag' met gymnastiek, voetbal, atletiek, wielrennen en paardensport. Dit evenement sloeg aan bij het publiek. Het betekende jarenlang een behoorlijke financiële injectie voor de kas van het Nederlandsch Olympisch Comité.

In tegenstelling tot een aantal andere landen, was het in de aanloop naar de Nazi-Spelen van Berlijn in Nederland niet tot een brede discussie gekomen over het al dan niet boycotten van de Spelen. Vele NOC-leden wilden niets van een boycot weten. Oud-voorzitter Scharroo was ook tegen. Volgens hem moesten de bonden en hun leden zich niet laten leiden door tendentieuze berichten. Toch besloten de Nederlandsche Krachtsportbond en het Koninklijk Nederlandsch Gymnastiek Verbond in 1936 geen deelnemers naar Berlijn af te vaardigen. Verder zag een aantal sporters af van deelneming, onder wie de sprintster en hordenloopster Bets ter

Horst, sprintster Tollien Schuurman en hinkstapspringer Wim Peters. De bezwaren van hen richtten zich tegen de nationaal-socialistische samenleving in het algemeen en

Jan Brasser vijfde op tienkamp in Berlijn

ZEHNKAMPF		
MORRIS	U S A	7900 P
CLARK	U S A	7601 P
PARKER	U S A	7275 P
HUBER	DEUTSCHLAND	7087 P
BRASSER	HOLLAND	7046 P
GUHL	SCHWEIZ	7033 P

de discriminatie van joodse

sportmensen. De overtuiging van de individuele weigeraars was zo diep geworteld dat zij weerstand boden aan de heersende opvatting dat moest worden deelgenomen. Bets ter Borst had tevoren reeds laten weten niet voor Berlijn in aanmerking te willen komen. Unievoorzitter Strengholt ging op bezoek bij Tollien Schuurman in

een poging haar over te halen toch naar Berlijn te gaan, maar zij was niet te vermurwen.

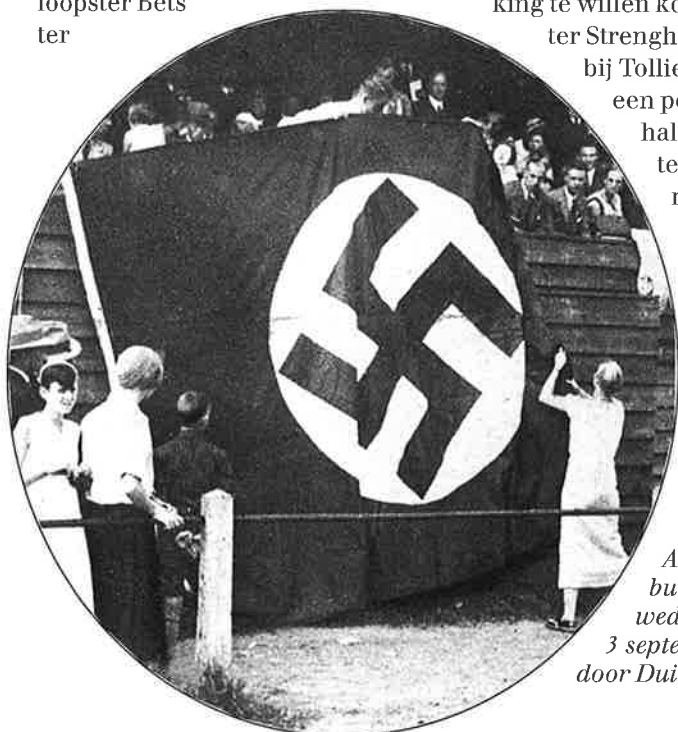
Tollien Schuurman daarover later: *'Door mijn weigering niet te gaan, had ik voor Strengholt afgedaan en kwam ik niet meer in aan-*

merking voor een plaats in de Nederlandsche ploeg'. De KNAU verklaarde haar afwezigheid met 'blessureleed'. Tollien Schuurman was al eerder in aanvaring gekomen met de KNAU. Dat was na de interlandwedstrijd tegen Duitsland van 3 september 1933 in Groningen.

Voor het eerst waren op een Nederlands sportveld de hakenkruisvlag, de Hitlergroet en het Horst-Wessel-Lied, symbolen van het 'nieuwe' Duitsland, te zien en te horen. Voor Tollien Schuurman waren de gestrekte armen van de Duitse atleten aanleiding niet meer tegen Duitsland uit te komen.

Het besluit werd haar niet in dank afgenomen. Hoewel ze ook veel steun kreeg, had Tollien Schuurman door de affaires geen plezier meer in de atletiek. Nog maar 23 jaar oud besloot ze haar sportcarrière te beëindigen.

De gebeurtenissen in Groningen waren voor de vereniging Usquert aanleiding met het voorstel te

Adolf Hitler kwam in 1933 aan de macht. In datzelfde jaar was buiten de Duitse grenzen provocatie al troef. Bij een atletiekwedstrijd tussen Nederland en Duitsland, gehouden op 3 september 1933 in Groningen, werd de hakenkruisvlag ontvouwd door Duitse supporters. (Foto uit 'Niweb'.coll. Gron.archieven).

komen alle sportcontacten met Duitsland te verbreken. Usquert trok het voorstel in, nadat KNAU-voorzitter De Jager had gedreigd de indieners voor schorsing voor te dragen. Sport en politiek moesten volgens hem gescheiden blijven. De reden van de absentie van Wim Peters bij de Spelen van 1936 werd verbloemd met de verklaring dat hij 'wegens vormverlies' niet was geselecteerd. Redacteur Roel Hoogeveen schreef in de *Athletiekwereld* van 22 januari 1935:

'Men kan ook veilig aannemen, dat de hogere heren in Berlijn genoeg verstand bezitten om ervoor te zorgen dat de Olympische sfeer niet bezoedeld zal worden door incidenten geïnspireerd door de nationaal-socialistische rassentheorie. De Duitsers hebben altijd een reputatie gehad op het gebied van organisatie. Ik vertrouw dat de zuiver Arische opvatting van de organisatie die reputatie niet zal aantasten.'

Adolf Hitler was in 1936 gastheer. Het IOC hield hem voor dat hij zich volgens het Olympisch protocol diende te gedragen. Zijn openingspeech mocht niet meer en niet minder woorden bevatten dan protocolair was voorgeschreven.

Tinus Osendarp behaalde op de Berlijnse Spelen bronzen medailles op 100 en de 200 meter in 10,5 en 21,3. Hij eindigde achter de legendarische Jesse Owens en andere zwarte Amerikanen. De nationaal-socialistische pers noemde Osendarp 'de kampioen van het blanke ras'. Jammer genoeg ontspoorde Osendarp in de Tweede Wereldoorlog. Hierop wordt nader ingegaan, wanneer deze periode in dit boek ter sprake komt.

Wil van Beveren behoorde ook tot de wereldtop. Dat bewees hij door bij deze Spelen de zesde plaats te behalen op de 200 meter in 21,9. Van Beveren miste een zekere medaille, doordat Tinus Osendarp tijdens de finale 4 x 100 meter het stokje liet vallen. Osendarp over het incident: *'De laatste 100 meter waren voor mijn rekening. Bij het wisselen lagen we vierde. Ik nam het stokje*

rechts over van Chris Berger. De Duitser Hornberger liep rechts van mij. Hij was gedwongen links over te nemen, omdat hij drie vingers van zijn rechterhand miste. Bij het wisselpunt stonden wij, met de gezichten naar elkaar toegekeerd, vrijwel tegen elkaar aan. Op zichzelf was dit niet zo bezwaarlijk, omdat de Duitser een meter of twee voor mij het stokje overnam. Maar toen gebeurde het. De Duitser liep aan de binnenkant van zijn baan en ik aan de buitenkant van de mijne. Na ongeveer 80 meter haalde ik hem in. Bij het passeren slingerde hij zijn linkerarm naar achteren, terwijl ik mijn rechter hand naar voren zwaaide. Hij raakte daarbij mijn stokje, dat daardoor uit mijn hand glipte. Wij waren wanhopig, want de derde plaats lag voor het grijpen en de tweede was zeker niet uitgesloten geweest.'

De Nederlanders betwistten de diskwalificatie omdat Hornberger had verklaard dat hij het stokje uit de handen van Osendarp had geslagen. Jammer genoeg was het incident niet gefilmd. De reden was verklaarbaar. Het filmploeg had de leidende ploeg gevolgd. Door de grote voorsprong van de Amerikanen bleven de andere ploegen buiten beeld. Op foto's was echter te zien dat Hornberger wel degelijk het stokje uit de handen van Osendarp had geslagen, maar dat van opzet geen sprake was geweest. Toch had de diskwalificatie een wrange bijmaak. De uitsluiting was het gevolg van een fout van de vierde Duitse loper. De Duitse ploeg ging echter vrijuit en behaalde de bronzen medaille. De boomlange Amsterdammer Jan Brassier beëindigde zijn tienkamp als vijfde, met een nationaal record. Hij had het hoogspringen met 1,90 meter gewonnen. Niet zo verbazend, want een paar maanden eerder had Brassier het Nederlands record op 1,946 meter gebracht. De prestatie van Brassier op de tienkamp bleef jarenlang op de recordlijst staan. Pas in 1956 – 29 jaar later – kwam Eef Kamerbeek tot een hogere score.

Ageeth Doorgeest voerde in 1935 de wereldranglijst op de 80 meter hor-

den aan met 11,8. Zij kwam in Berlijn niet verder dan de series. Kitty ter Braake deed het beter met de vijfde plaats in de finale (11,8). De speaker noemde haar hardnekkig 'Braaketer'. Ans Niesink behaalde op discusswerpen de zevende plaats met 35,21 meter.

De Spelen van Berlijn zagen ook de opkomst van een atlete die twaalf later wereldberoemd zou worden: Fanny Koen, toen pas achttien jaar. Zij werd met 1,55 meter vijfde bij het hoogspringen en eindigde met de 4 x 100 meter ploeg met Kitty ter Braake, Ali de Vries en Lies Koning eveneens als vijfde in 48,8. Fanny Koen deed daarna snel van zich spreken. Zij bracht al in 1938 het wereldrecord 100 yards op haar naam (11,0). Het was haar eerste, in een lange reeks!

Na de Spelen werd door veel sportlieden de loftrompet gestoken over de 'perfecte' organisatie. Dat de sport was gebruikt voor politieke doeleinden, liet hen koud. Hun ogen gingen pas vier jaar later open. Wil van Beveren verklaarde in het *NRC-Handelsblad* van 2 februari 1980 dat geen enkele Nederlander in Berlijn had moeten starten:

'Toen de oorlog in 1939 uitbrak, begreep ik heel goed dat wij er als sportlieden verkeerd aan hadden gedaan een keurig rijtje te vormen voor Hitler.'

Twee Europese kampioenschappen in één jaar

De vrouwen hadden in 1938 hun eerste EK in Wenen en de mannen in datzelfde jaar hun tweede in Parijs. In 1946 werden deze kampioenschappen samengevoegd.

Met de tijd van 11,8 op de 80 meter horden behaalde Kitty ter Braake in Wenen de bronzen medaille. Agaath Doorgeest werd op dit nummer vijfde. Nel van Balen Blanken bracht het Europees record hoogspringen op 1,64 meter. Zij bleef slechts één centimeter verwijderd van het wereldrecord van de Amerikaanse atletes Jean Shiley en de legendarische Mildred 'Babe' Didrikson. De prestatie van Van Balen Blanken was goed voor zilver. Ans Niesink

Tini Koopmans, Ageeth Doorgeest, Peet Dieben, Kitty ter Braake

eindigde met 35,48 meter als zevende bij het discuswerpen. Fanny Koen haalde haar eerste medailles met derde plaatsen op de 100 en 200 meter in 12,0 en 24,9. Zij kon niet op tegen de snelheid van de Poolse Stanislaw Walasie-

wicz. De overwinning van de Poolse kwam niet onverwacht. In de jaren dertig was zij de onbetwiste koningin van de sprint. Bij de Spelen van 1932 in Los Angeles had zij de 100 meter gewonnen. Men had grote twijfels over haar sekse.

De IAAF sprak van 'controversial gender status'. Kort vóór de Tweede Wereldoorlog emigreerde de Poolse naar de Verenigde Staten. Zij trouwde daar en ging als Mrs. Stella Olson-Walsh verder door het leven. In 1980 werd zij bij een roofoverval in Cleveland door een verdwaalde kogel gedood.

Chris Berger (164) Europees kampioen 100 en 200 meter in 1934

Bij de mannen werd in 1938 Tinus Osendarp de opvolger van Europees kampioen Chris Berger. Hij won in het Stade de Colombes de 100 meter en 200 meter in 10,5 en 21,2. Karl Baumgarten behaalde in Parijs zilver op de 400 meter in 48,2. Jan Brasser veroverde brons op de 110 meter horden in 14,8. Vierde plaatsen behaalden Wil van Beveren op de 100 meter in 10,6 en Sjabbe Bouman op de 800 meter in 1.52,3.

Tinus Osendarp (197) Europees kampioen 100 en 200 meter in 1938. De geblesseerde Wil van Beveren (201) werd derde op de 100 meter

Bouman mocht aanvankelijk niet in de finale starten. Door zijn Indisch uiterlijk werd hij als niet-Europeaan aangemerkt. Zijn vader was een rasechte Groninger, zijn moeder stamde uit het toenmalige West-Indië. Gelukkig kon chef d'équipe Ad Strengtholt tijdig ingrijpen. De kleine Nederlandse mannenploeg eindigde in het officieuze landenklassement op de zesde plaats en hield achttien naties achter zich.

Oorlogsdreiging

De dreiging van een oorlog kwam steeds dichterbij. Door de mobilisatie van 1938 werd het Nederlandse leger met zo'n 150.000 militairen uitgebreid. Het betekende dat veel leden zich niet meer voor hun clubs konden inzetten.

De Olympische Spelen van 1940, eerst toegewezen aan Japan, vervolgens afgepakt vanwege de oorlog met de Chinezen en daarna toegewezen aan Helsinki, gingen niet door vanwege de Tweede Wereldoorlog.

Twee Europese kampioenen Chris Berger, 1934; Tinus Osendarp, 1938

Tweenzestig minuten voor Rotterdam

(door Frits de Ruyter)

In 1939 waren de Nederlandse kampioenschappen in het Feyenoord Stadion in Rotterdam. Ik wilde graag meedoen aan de 1500 meter, maar dat was niet zo eenvoudig. Ik had een beste baan in het Amstel hotel in Amsterdam. Ik moest er wel 72 uur in de week werken, maar daar had ik geen probleem mee. Door mijn sportambities had ik het wel moeilijk met het beperkte aantal vrije zondagen en in die zomer van 1939 waren mijn vrije zondagen op. Ik zocht een oplossing en vond een gaatje. Ik zou die zondagmiddag om 1 uur gasten van het hotel naar het Centraal Station brengen en pas tegen vijven bij de trein uit Basel moeten staan om andere gasten op te vangen. En, dat wist ik zeker, tussen 1 en 5 waren er nooit arrivés of départs van betekenis. Ik keek er het spoorboekje op na. Als ik de trein van 13.16 pakte, was ik 14.32 in Rotterdam en moest dan om 15.34 terug. Ik zou dan om 16.48 weer op het C.S. kunnen zijn. 62 minuten voor Rotterdam! Een taxi naar Feyenoord. Dan moesten ze de 1500 meter om 5 minuten voor drie starten en dan als de bliksem terug. Eén telefoontje naar secretaris Jo Moerman was voldoende. De 1500 meter om vijf voor drie? Dat doen we!

Op die zondag van de kampioenschappen waakte ik niet alleen over de bagage van mijn gasten, maar misschien nog meer over mijn sporttas. Met een voorname, bijna overdreven rust zette ik mijn gasten in het voor hen gereserveerde compartiment en stapte ik in mijn jacquet statig naar het andere perron. In de trein van 13.16 naar Rotterdam veranderde die chique mijnheer in een slobberige vlegel. Hij schoot op het toilet zijn hardlofspullen aan. Zijn streepjesbroek, zijn grijze vest en zijn pandjas gingen netjes opgevouwen in de tas, zijn spikes er bovenop. Tussen Haarlem en Den Haag deed ik wat oefeningen op het balkon, trippelde zonder ophouden heen en weer in het gangpad en maakte wat sprintjes op de plaats. Natuurlijk, er zaten wat passagiers misprijzend te kijken. Tot mijn verbazing vroeg er niet één of ik gek geworden was, dus gooide ik er nog een paar sprintjes tegenaan. Eenmaal in Rotterdam werd het menens. Ik rende het perron af, vloog door de hal naar buiten en sprong in een taxi: "Feyenoord!" Onderweg vertelde ik aan de chauffeur wat de bedoeling was. Hij moest bij het stadion blijven wachten tot ik terugkwam: "ik moest even 1500 meter lopen". "Duurt zoiets lang?", wilde hij weten. "Nou, eh, dat duurt nog geen vier minuten" zei ik, want ik had grote plannen. En zo is het gegaan. Ik vond Piet Korver met mijn startnummer bij de 1500 meter streep. Ik had nog net tijd om mijn spikes aan te trekken en de nervositeit uit mijn kuit te trappelen. Toen het startschot klonk ging ik er maar meteen vandoor, vóór de anderen uit, aan de kop. Wat de tussentijden waren, weet ik niet meer, maar met de hulp van Jan Blankers liep ik precies op schema. Het ging geweldig. Ondanks de vreemde voorbereiding liep ik beter dan ooit. Met iedere stap won ik terrein en toen ik door de finish ging, had ik een voorsprong van 40 meter en was kampioen van Nederland. Alleen tijd om te rusten was er niet. Iemand stopte mij mijn tas in de handen en op een holletje ging ik het stadion uit en rende op de wachtende taxi af. "Nieuw Nederlands record!" klonk het uit de luidspreker, "3 minuten en 56 seconden". "Ben jij dat?" vroeg de chauffeur. Ik knikte en zei kwasi veronschuldigd: "Ik kan er ook niets aan doen, ik moest wel, ik had haast."

Meer sintelbanen

In 1938 kreeg Nederland een inmiddels al lang vergeten sintelbaan in het Feyenoord Stadion. Op 21 augustus van dat jaar vond in dit stadion een drielandenwedstrijd plaats met België en Duitsland, die 10.000 bezoekers trok.

Tijdens de ouverture zorgde de Nederlander, van Duitse komaf, Karl Baumgarten met 48 seconden voor een nationaal record op de 400 meter. Dat record hield tot 1961 stand.

In 1939 was De Kuip eenmalig het strijdtoneel voor de Nederlandse kampioenschappen op een baan die veel kritiek kreeg. In 1949 volgde een interlandwedstrijd voor vrouwen tegen Italië.

Vlak vóór de Tweede Wereldoorlog kreeg Deventer een sintelbaan. Ook de baan aan de Laan van Poot in de Haagse duinen stamt uit die tijd. In het Goffert stadion in Nijmegen ontstond een baan met een lengte van 436 meter. Dit stadion ging in 1999 tegen de vlakte.